

Január 24

Valahányszor arra merészkedem, hogy megidézsek egy kivételes jelentőségű történelmi eseményt, minden erőmmel arra törekszem, hogy föllevenítsem a tényeket, s mélyükre hatoljak. Ilyen esetekben elgondolkodom a kérdés mindkét vetületének jelentőségi sorrendje fölött, bizonyosfajta értékbeli rangsor alapján: vajon a kútfőkben föllelhető, iratokban rögzített történések voltak-e a jellemzőbbek és fontosabbak, avagy az első hely a kibontakozás idejét, majd az utána következő kort bemutató forrásmunkák jelentéshordozó voltát illeti-e? Nyilvánvaló, hogy forrásművek — s különösen az alapvetők — nélkül nem lehet fölidézni a történelmi folyamatokat. De épp annyira szükséges lélektanilag megérteni a sokaság és vezetői megmozdulásokban és tettekben testet öltött gondolkodását, törekvéseit és akaratát. Annál is inkább, minthogy — ismeretes — a tömegek nem jegyzik föl krónikákba gondolataikat és cselekedeteiket, viszont erősen átéli mindazt. A nép ügyeinek és törekvéseinek megismerése, a szellemi és kétkezi dolgozók gondolkodásmódjának megértése és megvilágítása nélkül elvesztik értelmük és jelentésbeliségük egy részét. A forrásmunkák ugyanis, bármily gazdagok és változatosak legyenek, az élet bonyolultságának csak bizonyos — kisebb vagy nagyobb — részéről vallanak.

Ily módon tűnődtem akkor is, amikor a fehér papír arra ösztönzött, hogy föllevenítsem a 117 esztendővel ezelőtt lezajlott történelmi jelentőségű eseményt, mégpedig a román fejedelemségek 1859. január 24-én végrehajtott szilárd egyesítését. Ez a cselekedet mind létrejöttének idejét, mind pedig a nyomába lépő korszakot illetően rendkívüli jelentőségű volt, s ahogy visszagondolok rá, szembe-tűnik, hogy sem a sors, sem egyesek vagy mások nagylelkűsége nem ajánlott föl nekünk semmi érdemlegeset. Minden jelentős politikai, gazdasági, művelődési, társadalmi vívmányunk erőfeszítést és áldozatot, verejtéket és vért követelt. Illó hát, hogy a mai és a holnapi nemzedékeknek, a tegnapi áldozathozatalok haszonélvezőinek emlékeztetébe vessék — az eseményhez méltó emlékművek révén — elődeik szellemét és tetteit, eszményeit és megvalósításait. Annál is inkább, minthogy a jelen nagymértékben a múltra épül, hajdani értékekre, a jövő pedig a jelenre alapul, abban az értelemben, hogy a jövendőt ma készítjük elő.

Miközben ilyen gondolatok foglalkoztatnak, s e gondokról vallok, tisztelettel és elfogódottan közelíték az 1859. január 24-i nagy beteljesüléshez. Elfogódottan közelíték, s azon iparkodom, hogy fölfogjam és megértsem jelentését. De elsősorban nem a maguk egymásutániságában fől sorakozó eseményeket, hanem jelentőségüket és értelmüket a román nép fejlődésére vonatkozóan az egységtörekvések, a függetlenségi, nemzeti és társadalmi igazság és szabadságélmény alakulását illetően; az akkori idők emez „uralkodó eszméit“ illetően, ahogy a kortársak, az események tanúi, ismerői ezt vallották. Ahogy a korabeli lapok ismertették és népszerűsítették, amiként Kogălniceanu hirdette az Academia Mihăileană szószékéről, amint Bălcescu is terjesztette írásaiban, amily mód a negyvennyolcas forradalmárok írásba foglalták kiáltványaikban, miként a névtelen sokaság is különféle alkalmakkor világosan kifejezte, ahogyan Alecsandri bátorító verseiben megénekelte, fölszólítván az „azonos nevű testvéreket“, hogy ezentúl „örökre kéz a kézben haladjanak“. Más szóval oly módon, amiként előkészítették „a nagyszerű és egyedül megváltó tettet“.

A románok emez óhajával és akaratával szemben mit is tehettek a Párizsba, kongresszusokra és konferenciákra összejött európai nagyhatalmak? Egyik jószántából, a másik kényszerűségből el kellett hogy ismerje a valóságot, azt, hogy a román országok lakossága mindig is „egyazon nép“ volt, hogy azonos a származásuk, azonos a nevük, azonos a nyelvük, azonos a vallásuk, azonosak a törekvéseik, azonos a történelmük, azonosak intézményeik, törvényeik, szokásaik, erkölcsi-cseik, képességeik, érdekeik, ugyanaz a veszély fenyegette őket, tömegelknek ugyanaz a foglalatossága, gondja, öröme, reménysége — miként a román fejedelemségek

ad hoc gyűléseinek érvelése leszögezi. Ilyen érvelés természetes, logikus és törvény-szerű következtetése nem lehetett más, mint „az egyesülés a románság egyöntetű vágya”, amelyet „minél hamarabb szeretne valóra válni, szándéka és szíve szerint”.

A hazafiak, parasztok, munkások, iparosok, értelmiségiek, a haladó szellemű polgárok és bojárok „szándékát és szívét” már nem téríthették le az egyesülés igaz útjáról. Az efféle kísérlet kétségtelenül forradalmat robbantott volna ki, nagyobb, mint az egy évtizeddel azelőtti. A tömegek óhaját ismerő és kifejező hazafiakat ugyanis ez alkalommal mélyebben áthatotta az egyesülés szükségességének tudata. Bebizonyosodott ezúttal is a történelemben sokszor kipróbált igazság, mely szerint ha egy igaz eszme áthatja a néptömegeket, semmi sem tudja eltéríteni őket a célhoz vezető útról. S nem is térítette el egyes nagyhatalmak kétértelmű, mások ellenszegülő magatartása, sem egyes bojárcsoportok elavult és aláváló maradisága.

Alexandru Ioan Cuza ezredest a választógyűlés egyöntetű fölkialtással 1859. január 5-én Moldva fejedelmévé választotta. Évszázadok megaláztatása és igazságtalansága után Moldva kifejezésre juttatta ősi jogát, hogy maga válassza meg uralkodóját. Főlemelő volt a jobbágyküldöttek magatartása, akik ezúttal is bebizonyították említésre méltó érettségüket, tisztánlátásukat, őszinte és lelkes hazafiságukat. Saját érdekeiket alárendelték a nemzet érdekeinek, abban a meggyőződésben, hogy a nemzeti egység és szabadság mindenki számára egyet jelent „szándékban és érzésben”, s ugyanakkor társadalmi fölszabadulást és igazságot is hoz. Nem kevésbé jelentőségeltjes azoknak a tekintélyes politikai és kulturális személyiségeknek a magatartása, akik egyéni érdekeiket háttérbe szorították a nemzet érdekeivel szemben. Kogălniceanu, Alecsandri, Negri és mások lemondtak saját jelöltesükről Al. I. Cuza javára, csak hogy elkerüljék az ország és jövője szempontjából káros és ártalmas széthúzást. S ez nem meglepő részükről, hiszen ismerjük forradalmár múltjukat, minden nagy esemény és alkalom idején kifejezett szándékukat és érzésüket. Olyanok voltak, amilyeneknek Cuza fejedelemmé választása alkalmával tartott beszédében Kogălniceanu jellemezte őket — tiszták, őszinték, forrók, főlemelők: „Azáltal, hogy téged országunk Urául választottunk, a világ tudtára akartuk adni azt, amit az egész ország óhajt: új rendhez új embert.” Az új uralkodó „a korszak embere” kellett hogy legyen, aki az önkényességet a törvénykezéssel váltsa föl, szelíd és jó ember, főleg a dolgozók iránt, akikkel szemben az összes múltbeli urak közömbösek vagy rosszak voltak.

Hogy az egész román nép mennyire tudatában volt az esemény fontosságának, azt bizonyítja a városon és falun, éjjel és nappal tartott lelkes és főlemelő tüntetések sorozata. Nagy és örök igazságot fejezett ki a Brassóban megjelenő lap, a *Foai pentru minte, inimă și literatură* bukaresti tudósítója, amikor azt írta, hogy „a román nép, ha valamely eszme áthatja [...], megfélelkezik minden magánérdekről, s csak a román ügy győzelmének áldozza magát”. Megfélelkezik „magánérdekeikről” a havasalföldiek, a Dealul Mitropolieiien összegyűlt tömeg követeléséről meg nem feledkezve, január 24-én uruknak választották meg Moldva uralkodóját.

Az egyesülés létrejött. Nem a nagyhatalmak ajándékaként, s nem egyes személyiségek érdeméből. Forradalmi tett volt, az egyetlen, önálló és független ál-lamban élni akaró, nagylelkű és őszinte hazafiságtól áthatott egész nép műve. Olyan, ahogyan Cuza meghatározta 1861. december 11-i kiáltványában: „Az egyesülés beteljesült, megalakult a román nemzet... Választásuk ma egyetlenegy Romániát teremtettt Önöknek.”

Az 1859. január 24-én létrejött egység, az 1862-ben végrehajtott egyesítés, melynek nyomán Bukarestben megnyílt Románia első parlamentje — mind-mind történelmi jelentőségű esemény, nemcsak valóra válásának korát tekintve, hanem a későbbiekre vonatkozóan is. Az egyesülés győzelmes reformoknak nyitott utat, amelyek megváltoztatták az ország arculatát: a kolostorok birtokainak kisajátítása, földreform, választási törvény, tanügyi törvény, a hadsereg megszerzése stb. Mindez előkészítette Románia függetlenségét, amelyet 1877. május 9-én kiáltottak ki, és az 1918-ban létrejött egységes nemzeti állam kialakítását.

Az 1859-es egyesülés az épület alapjának tekinthető, amelyet őszinte hazaszeretettől áthatott szorgalmas kezek és éber elmék gazdagítottak és ékesítettek. Alapja a szocialista Romániának, amely napjainkban mind szebbé, mind virágzóbbá épül.

Stefan Pascu

Földközösség Aranyosszéken

A szociográfiai irodalom jeles művelőjeként ismeretes Henri H. Stahl néprajzi kutatási eljárásmodokot a történelmi vizsgálódással ötvözve, 1958-ban megjelentette a román faluközösségek monográfiájának (*Contribuții la studiul satelor devălmase românești*) első kötetét, amelyet további kettő követett, ugyancsak akadémiai gondozásban jelent meg 1964-ben P. P. Panaitescu könyve (*Obște țărănească în Țara Românească și Moldova. Orinduirea feudală*), amelyben a társadalom életének, működésének elvi kérdéseiről írt is érzékeny historikus szinten a faluközösség, földközösség kérdéskörével foglalkozik. Az erdélyi viszonyokról szóló szintézissel azonban még adósak vagyunk. Hadd törlesszünk ezúton is, bár egy keveset, a nyomasztó tartozásból.

A föld és az ember

„A föld semmi sem volt tehát, az ember volt minden“ — így jellemzi 1894-ben Tagányi Károly, a földközösségről írott tanulmányában, a föld és az ember viszonyát. Természetesen a korai feudalizmusbeli állapotokról szól ily módon, arról az időszakról, amelyben valóban nem volt egyeduralkodó az egyéni földtulajdon, s bőven kínálkozott az ekének a termő vagy termővé tehető földterület.

Az énközpontú liberális történelemszemlélet idegenkedett a szoros belső kapcsoltságú nemzeti, területi-társadalmi alakulatoktól, a közösségi intézményektől. Ez megnehezítette a valóságlátást, hiszen hajdan a feudális osztályokat zárt, sajátos belső rendezettségű, szerves, tilalmakkal és jogi szabályokkal körülhatárolt társadalmi alakulatok fogták egybe. A város, a tized, a céh éppúgy ilyen jellegű „rész-egész“ volt, mint a szék, a faluközösség, a szőlőtermesztők hegyközsége vagy a legeltetők társulatai; s valójában belőlük épült, szerveződött götikus ívelésű építménnyé a hűbéri-rendi társadalom. Igaztalan is volna értő érzékenységet várni a polgári létforma létesítőtől, amikor nekik éppen a hagyományos kisközösségek falait kellett szétzúzniuk, és sok ezernyi kis Bastille lerombolása és hódoltatása után szolgálhatták csupán a szabad kibontakozást, nyithattak utat a középkorban kimunkált és felhalmozottan sűrűsödött, lefojtott erőnek.

Tagányi kivételesnek mondható érdeme, hogy az ősi létszerkezetnek egyik alapvető létesítő-alkotó elemét, a földközösséget nálunk felfedte. A marxi szóhasználatban a községi földek társtulajdonosaként is jellemzett parasztokkal azonban nem tudtak mit kezdeni Tagányi kortársai, s a legjobb esetben hallgatással fedték el maguk elől is a nemtetszót vagy éppen érthetlent.

Az aranyosszéki közös szántóföldekről és erdőkről azért is hírt kell adnunk, mert az ősi formák igen-igen szívósan élték itt át a sorjázó évszázadokat. Ebben szerepe volt annak is, hogy a szabad székely és a jobbágytalan kismemes réteg, lényegében a szabadparaszság még 1848 előtt is valamivel meghaladta az ötven százalékot. Ők a földesurasággal szemben védelmet biztosító faluközösségi keretnek konok fenntartóiként őrizték — miként a többi székely szék népe is — a közerdőket, -legelőket, a közös szántókat. 1795-ben az erdélyi főkörmányszék felhívására az aranyosszékiek azt válaszolják, hogy „végleges határosztályról“ (a közföldek felosztásáról) mit sem tudnak. A földet tehát nem tekintik örökös, végleges és utódokra hagyományozható tulajdonnak, csak évenként változó jogosultságnak és életlehetőségnek. „A közönséges [közös] falu földjei... — olvasható a jelentésben — Aranyosszékekben, másutt is szintén, minden esztendőben, minthogy osztani szoktak ad personas et capita, ebben oly mód és szokás vagyon, hogy egy primornak [főembernek] két nyilat, a székelynek egyet, a parasztoknak [jobbágyoknak, szelléreknek] pedig felet szoktak adni.“

A földközösség éppen áll tehát: mint láttuk, a rendekbe szervezettek hierarchikus egyenlőtlensége elvétől meghatározottan, hiszen a tomista tanítás: „mindenkinek add meg a magáét...“ — még ezt a korszakot is belengi. A többre jogosultság azonban mit sem ér több, szántásra képes, ekefogat nélkül. A felvinciekről 1761-ben azt jegyezték fel, hogy itt „facultásához“, igaerejéhez mérten fogott fel magának bárki is szántót, és egészen 1846-ig „marhaszám“ szerint osztották a „város“ földjét.

Az aranyosszéki falvak oly hosszasan fennmaradó ősi birtoklási formáiról és a faluközösségek belső életrendjéről azonban ez alkalommal nem kívánunk bőveb-

ben szólni, hanem főleg a *széki-földközösségek* a kelet-európai térség tulajdonformáinak történetében igen-igen értékesnek minősülő és jellemző példáira szeretőkhöz felhívni a figyelmet.

A nagy közös széki erdő

„A Kő mögött való nagy közös erdő“-ről, amely a Hidas, Csegez, Torockó, Torockószentgyörgy és Rákos közötti térséget borította, már a XVI. században szó esett; 1640-ben pedig I. Rákóczi György mondotta ki róla, hogy: Aranyosszék népének szabad, közös, békés használatban lévő erdeje.

A tágabb rokonsági, települési csoport, amely azután székké szerveződött — a még sok vonatkozásban homály fedte előidőkben — sok területet nem osztott meg a falvak között. Egy-egy hegycsoportot, havasi erdő-legelő egységet osztatlan közös földként birtokolt. Hadd említsük meg ennek a jelenségnek oly hitelesen valló tanúit, mint Marosszék-őshavasa, a háromszéki Hatod és a Kilenc-község erdeje, Csikban a Hétközség-havasa, Udvarhelyszékben a Tizenhét-falu havasa. Bizonyosságot tenni melléjük áll a Székelykő mögötti „székely erdő“ is.

Ebben a szabadságra törekvő társadalomban természetesen a széki erdőnek is megvolt az igazgatási rendje. Legfőbb kérdéseiben „egyöntetű megegyezéssel és akarattal“ döntöttek: „faluként voxolván“. A vicekirálybíró, a dúló is gondját viselte az erdőnek, 1718-ban külön említik azonban a „provisor“-t és 1728-tól rendszerint az „erdőinspector“-t, akinek az erdőővök az alárendeltjei voltak. 1640-ben a torockószentgyörgyi Györke Miklós mondta el, hogy „...gyermekkoromban az édesatyámmal együtt a székely erdőre fáért mentünk volt, hogy az aranyosszéki erdőpásztorok ott kaptanak az apámmal és Várfalvi Jánoshoz, akkori főtisztához vívék bé négy ökrünket, láncunkat...“, és azt is vallja, hogy bírságként „egy bokor szántóvas“-at kellett fizetniük. 1732-ben pedig olyformában esik szó az erdőőrizékről, hogy a Veres- vagyis Óriás-Lyukon belül verik meg őket a torockószentgyörgyiek.

A torockóinak mint Torda megyeinek — hiába szomszéd — nincs joga az erdőhöz, a „statutum“, a „constitutio“ szerint viszont Aranyosszék minden falujának azonosak az erdőlési jogai. 1640-ben a bedellőiek tanúsították, hogy a távoli székelykocsárdiak, felvinciek szintén innen hordták a fát. A legközelebbi szomszédság jogán tulajdonosi juszt formáló hidasiak meg is kísérelték elriasztani őket. A „törvénytelen hatalmaskodást“ azonban a kocsárdiaknak adott ajánlékok és a szék címére bírságként szállított húsz hordó méz követte, csak-hogy perre ne citálják a hidasiakat a sérelmesek.

A székbelieknek sem volt azonban szabad az erdőn tüzet gyújtani, vadgyümölcsfát kivágni, csereszénát (lombtakarmányt) csinálni, s a sok fát fogyasztó mészégető is 10 pénzt fizetett hordónként az erdőinspector-nak. Időnként a makkot is tilalmazták. Érthető, hiszen bükkös erdőnek is nevezik a székely erdőt, és főként makkon nevedektek akkortájt a sertéscsordák. 1718. szeptember 19-én Harasztoson tartotta gyűlését a szék, s a nagy szárazságra hivatkozva úgy döntött, hogy a „szabad erdején lévő makkra [sertésit] senki is ne hajtsa, közelebb eső új esztendő napjáig“. Általában azonban szabad volt a makkoltatás és a szék disznópásztorai őrizték a falvak odahajtott sertéseit. Időnként egy-egy erdőrészért kellett a székbelieknek fejszén elkerülniük, mert „...amíg megnőtt tilalomban volt, azután levágták, eladták és az árát a szék hasznára fordították.“ Kövendi valló tudósít arról, hogy 1721 óta a Székely vár alatti Vár lyuk előtt való erdőterületet is tiltotta a szék, „hogy a revolutio idejében [ha az találna lenni] lenne hova recipiálni magukat az aranyosszékieknek“; jelezve az erdő védelmi fontosságát és a régiségbeli erdélyiségben már-már vérbe ivódott tudatát a veszedelemvárásnak, hiszen itt ekkor a revolúció forrongást, ellenséges támadást jelentő.

A fejedelmek és önállóságát veszített XVIII. század eleji Erdélyben sokhelyütt már igen megsohasodott az ember, miközben fogyatkozott a szabad föld. Amellett tehát, hogy győzi-e a földműves munkaerővel az irtást és igaerővel a szántást, a földfogláló szándékkal élő tudatába óhatatlanul fel kellett immár bukkannia annak a gondolatnak is, hogy van-e ura az erdőnek, és az tilalmazza-e. A szék, tulajdonosi minőségében, az erdőt fogyasztó, irtogató és fogláló falvak ellen, úgy tűnik, először 1699-ben lépett fel, a jövődre tilalmazva, de jellemző módon a jelent illetőleg úgy rendelkezve, hogy „az régi irtványak és akiket eddig szántottak megmaradván kezeknél“. 1722-ben azonban a kövendi székgyűlésen már hivatkoznak az 1699-ben, 1718-ban kiszabott súlyos, 12 forintos büntetésre, és ismételten figyelmeztetik azokat, akik „nemcsak szántó és

kaszáló réteket, hanem maguknak majorházakat és akörül lévő legelő helyeket“ irtanak a szék „mindenkefelett való kincseben, az szabad erdőben“. Erélyes lépésre végül a hidasiak ellen szánják el magukat, akik „a Székelyvár alatt levő részét néhai Torotzkay János uram főkirálybíróóságában elégették, irtották és pusztították [...] és hogy szállót [nyári szállást] ne tartsanak, sokan közülök oda költöztenek volt lakni, házat, csúrt, pajtát csináltanak oda s szántóföldet is irtottanak volt...“. A tanyás település meghonosodása, a születőben lévő kirajzási forma — s az azzal járó magántulajdon-szerzés ellen a szék a végső eszközhöz nyúlt: felégette az új építkezéseket.

1723-ban felmerült annak gondolata, hogy falvanként osszák meg a széki erdőt. Időközben az 1764-ben itt is bevezetett határórség, amely ezen a tájon Bágyon, Mohács, Dombó, Hidas, Örményes, Csákó, valamint Egerbegy és Gyéres helységekre terjedt ki, szintén megzavarta az ősi használati módot. Orbán Balázs írja, hogy a központi kormány a „Szék szabad erdeit a fegyvert felvett faluk szabad prédájára bocsátotta...“. 1788-ban tehát ilyen okok miatt még határozottabbá vált a felosztási szándék, anélkül azonban, hogy teljesedésbe ment volna az egyre nehezebben kezelhető és óvható széki közbirtoknak kisebb, falusi köztulajdoni formákra való redukálása.

Végezetül még a közösségi erdőbirtoklási mód egy jellemző vonására utalunk: arra, hogy az a szükségletkielégítést szolgálta, s tiltotta a köz javaival való kereskedést. A széki erdőből dolgozó kereskes például csak munkájáért vehet el fizetést. 1748-ban pedig a régi irtványok áruba bocsátását, zálogba adását tilalmazták; ahogyan meg tudja dolgozni: „úgy élheti“. 1728-ban kimondják: „senki abszolte a nemes szék szabad erdejét a nemes székben sem pénzben, sem pedig egyéb akármely titulusnak színe alatt, sem udvarából, sem az erdőről a nemes vármegyékre ne distrahálja és ne hordja, hanem maga házának szükségekre...“. 1733-ban azután 18 községből 191 tanút hallgatnak meg a széki erdő felől, és kiderül, hogy Torockóra, Torockószentgyörgyre, Nagyenyedre s Tordára hordották a hidasiak a fát, és például a torockói vásáron hús vagy annál is több szekérral szoktak eladni. Hordottak épületfát is az enyedi kollégiumhoz, valamint „épültre való jó, ép, nyers“ fával égetett meszet is. Az áru termelésében, a piacra munkálkodásban a csegeziek, várfalviak, rákosiak is követték olykor példájukat. Az ilyen s ehhez hasonló jelenségek szemléltetik az ősi rendtartás bomlását, s jelzik a régi szerkezet szükségszerű, meggátolhatatlan elsorvadását.

A bogáthi szabad föld

A hajdanvolt elpusztult települések területéből a szomszédos és életrekelő falvak, mint Szentmihályfalva és Polyán, bővítették határukat. A szék saját kezelésében is őrzött ilyen földet, és végül volt egy 2000 holdnyi jó minőségű szántóból álló szabad puszta (praedium), amelyet a szék lakosságának közös jószágaként kezeltek.

Ezt a területet — Bogáth-pusztát — Harasztos, Polyán, Kercsed, Rákos, Várfalva, Kövend, Bágyon és Szentmihályfalva vette körül. Használatát az 1728-beli (1775-ös másolatban is létező), valamint az 1827. évi (1837-ben nyomtatásban is közzétett) „constitutio“, rendtartás határozataiból ismerhetjük meg. Mindenekelőtt a szükségletkielégítés elvének érvényesülése az, ami, akárcsak az erdő esetében, erőteljesen jelzi a sajátos látásmódot, az aranyosszéki társadalom jellegzetes hűbéri fogantatású életelveit. 1728-ban régebbi szokást követve határozták el, hogy mindenki annyi földet „foghat föl“, amennyit megdolgozni tud, de azt „sem dézmába, sem más utakon-módokon nem volt szabad [tovább] adni, vagy véle kereskedni...“. 1827-ben kikötik, hogy „sem pénzért, sem gabonájért, vagy marháért, vagy akár mi névvel nevezendő jóért a birtokos másnak nem adhatja, sőt valamely eféle toldás mellett cserét sem tehet [...] de sőt, szorgalmatos ügykezetnek felébresztése tekintetéből felibe való szántás végett se léssen szabad másnak által engedni...“. Csupán a törökbuza-földek esetében engedik meg („kurta idő alatt sok napszámot kívántatván“) a felibe kapálásra való kiadást, valamint a részbe aratást. Aki pedig „mívelni vagy elégtelen vagy henyé lenne, avagy kaszálónak változtatni akarná — azonnal más mívelhetőnek s szorgalmatosnak birtokába jusson...“.

A közföld művelése kötelező tehát, s az, aki „csalárdsággal mívelő“ vagy harmadik esztendő pünkösöd harmadnapjáig nem dolgozza meg a földet, feljogosít bárki szabad embert arra, hogy elfoglalja, helyesebben a jogigényét jelezze és majd a törvény útján magának követelje. Ebben a csodálatos jogérzékkel ősi hagyományt — a szabad foglalás módját — elevenítő vagy tovább örökítő rend-

tartásban benne foglaltatik az a mód, ahogyan a tulajdon és a munka, a termőföld és az ember még régi módon kapcsolódik egybe. A föld itt nem mint a munka terméke jelenik meg, hanem természeti feltételként, amelyhez jogot a dolgotevő élniakarás és az egy közösséghez való tartozás biztosít.

A feudalizmus alkonyán a mezőgazdaság termelőerőinek és a népességnek a gyarapodása ezt a közösségi tulajdonformát is jövedőtlenné teszi. 1723-ban, valamint 1788-ban már szavaznak is végleges felosztásáról, hiszen a földfoglalások már komoly vizzálykodások, sőt összezsapások magjaivá is válnak, azonban a polgári demokratikus forradalom hajnaláig, 1848 áprilisáig még fennmarad a bogáthi szabad föld, amikor a szék közgyűlése kimondja az örökös egyéni birtoklás elvét. „Így történt — írja Orbán Balázs —, hogy a Bogáthban — bár a bágyoni határban van beosztva — tarkásan minden falubeli ember bír földeket, legtöbbet azonban a szomszéd harasztosiak és bágyoniak, de van itt határrésze az innen két mérföldre eső Várfalva és Rákosnak is.”

A bogáthi széki szántóföldközösség ebben a késői szabad foglalásos formájában páratlan tudományos jelentőségű, és valljuk be: hagyományként is önértékutatot ajándékozó.

A Hurkajuki Társaság utat mutat

Végezetül hadd osztozzunk néhai jó Balázs Ferenc örömteli izgalmban, aki valóban csodára lel, amikor az osztásos földközösségi rendszer maradványát, de úgy is mondhatnók: élő formáját ugyancsak Aranyosszéken felleli. „A világon sok érdekes földdarab található — írja 1933-ban az *Erdélyi Fiatalok* IV. évfolyamának nyári számában —, s ezek között nem utolsó helyen áll az a néha veteményes, néha káposztás, néha pedig kenderes földnek nevezett terület, amely Mészkö-község határában, Torda városától mintegy tíz kilométerre, az Aranyos folyó balpartján fekszik.” A határrész neve Hurkajuk vagy Kopta, és területe 12 hold. Ezt a földet — a földközösség korabeli falu osztott földeként megszervezett káposztás-, lenes-, kendereskertek mintájára használta az unitárius egyházközség tagsága. Balázs Ferenc 1798 óta fennállónak tartja, és 1881 óta vezetett jegyzőkönyvéről is tud. A közösségi birtoklás — a már tőkés elvek szerint szerveződött világban — ősi módon és értelmes rendezettséget teremtően szabályozott: „Az egész Kopta-kert fel van osztva nyilakra, 60—80 négyszögöles földszávkokra. A múlt század óta a nyilak száma 270... 1896 előtt minden család 4, azóta 3 nyilat bír élete végéig. Az özvegy férfit, felesége halála után, mind a hármat megtartja, özvegy asszony csak egyet. A többi s elhalálkozás esetén minden nyíl visszazáll a közre újbóli szétosztás végett. Házasságra nem lépett egyének, bármilyen korúak is legyenek, nyilakra igényt nem tarthatnak. Az egyházközség minden [...] új családja jogot formálhat hasonlóképpen 3 koptai nyilra.” A veteményeskertközösségnek van választott intéző tanácsa, amely gyepűt, kerítést, utat, árvízvédelmi munkát végeztet a közösség tagjaival.

Balázs Ferenc azt is leírja, hogy „Mészkon a dombos határban kertgazdaság csak ezen a földdarabon lehetséges” — és hozzátehetjük, elsősorban ez indokolja az ősi rendszer ily csodálatos tartósságú továbbélését. A jelenség azonban arra is utal, hogy van e táj dolgozó embereiben tartós hagyománya a közösségtudatnak és nem is olyan távoli emléke a közjót szolgáló tudó önrendelkezésnek.

Balázs Ferenc — aki emberre szabottabb életformára vágyakozóan utazta be a kerek világot — sok lényeges pontján elemezte a Kopta-rendszer, a Hurkajuki Társaság útmutatása nyomán a föld és az ember viszonyát, s arra a megállapításra jutott, hogy a mészközi példa „azon az elven alapszik, hogy a föld tulajdonjoga nem az egyéneké, hanem a közvé. Kétségtelen, hogy egyetemes szempontokból más fölfogás helytálló, igazságosnak nem fogadható el.” Mi is a közösségben élni tudó, abban rendet teremteni képes, az emberi együttélésben egyetemes igazságosság felé törekedő ősök példáját idéztük, a talán legeltakartabb és igen elhanyagolt aranyosszéki múltat elevenítve.

Imreh István

Közbirtokossági visszaélések Csík megyében (1934 — 1940)

Az első világháború után a közbirtokosságok bomlásuk végső szakaszát élik. A közerdőkkel való utolsó nagy panamázásokra a közbirtokosságok jogi viszonyainak tisztázatlansága, az 1921-es agrárreform végrehajtása alkalmával elkövetett törvénytelenések, a világháború utáni nagyméretű építkezések igényelte fa iránti kereslet nyújtott lehetőséget. A Gyergyókilyénfalva és Tölgyes között lezajlott erdőper, a gyergyóalfalusi nagyméretű erdőüzérkedés, az ún. Dobrescu-ügy országos visszhangot keltő panama volt. A nagyméretű tarolások a gazdasági világviszálygal lezárulnak, s az erdőüzérkedés helyét a közbirtokossági vagyon ügykezeléseivel kapcsolatos visszaélések foglalják el.

E visszaéléseket a közbirtokosságok vezető szerveibe beválasztottak követik el, s ezért elkezdett harc indul a parasztság módosabb rétegei részéről e szervekbe való bejutásért. Egymást érik a feljelentések, amelyek szerint a vezetőségi tagok visszaélnék megbízatásaikkal, károsítják a közbirtokosságokat a leszegényedett tagság jóvedelmének rovására.

1934-ben például a gyergyószentmiklósi közbirtokosság vezetőségét azzal jelentik fel, hogy visszaélnék a közbirtokossági vagyon kezelésével. A vezetőség viszont azzal támadja a vádlókat, hogy vezetésre törnek, s ezért folyamodnak feljelentgetésekhez, főleges ügyvédi kiadásokkal terhelve a közbirtokosságot. Végül is az ügyészség iratsomója nem kerül a bíróság elé, mert közben a feljelentők megegyeznek a vezetőséggel, és vádjaikat visszavonják.

A következő évben a csíkbánfalvi közbirtokosság pénztárosát jelentik fel csalásért, majd a szentmihályi közbirtokosság vezetősége kerül terítékre; az erdőt a tagság tudta nélkül értékesítik, s a pénzt személyes célokra fordítják. A közbirtokosság pénztárnoka és erdőgazdája peccséttel el nem látott, törvénytelen nyugtákat állít ki, éppen amikor a birtokosságnak 300 000 lej adóhátraléka van. Borzsován a tagok árverezésre szánt fáját fenntartja egy igazgatósági tag, majd eladja 50%-os felárral.

1937-ben a tekerőpataki közbirtokosság vezetősége közgyűlést hív össze, hogy határozzanak Zsedán havasának eladása ügyében. A közgyűlésen — bár nem volt birtokossági tag — megjelent Pitner Árpád ügyvéd is (egy időben Csík megye alispánja), aki felszólalásában azt hajtogatta: el kell adni a havast, mert — úgy mond — olyan törvényességi keretek között élünk, amikor bármelyik pillanatban elvehetik. A tagság bele is ment a vásárba, kikötötte azonban, hogy az eladott havas helyébe vegyék meg a gyergyószentmiklósi Mélik havasát. A vezetőség el is adta a bákói Letea cégnek a havast, de megszegve a közgyűlés határozatát, mást nem vásárolt helyébe, s ezzel mintegy 16—20 millió lej kárt okozott. A közbirtokosság vezetőségét feljelentették, de az ügyet Pitner ügyvéd közbenjárására felfüggesztették, noha negyvenkét tanú egyöntetűen nyilatkozott ellenük.

Nagy Béla 28 társával együtt a csomortáni közbirtokosság elnökét jelenti fel, hogy az 1937—1938. évi vágteret, a jogokat megsértve, szabálytalanul osztották fel, nagyobb részt biztosítva az igazgatóság részére, de az eljárást felfüggesztették azon a címen, hogy a feljelentő izgága személy. 1938-ban a bánfalvi és szépvízi közbirtokossági vezetők ügyviteli visszaélésekkel kerülnek a törvény elé. Ugyanabban az évben a taplocai elnök és az erdőőr hamis eljárások révén 50 000 lejgel károsítja meg a közbirtokosságot. A csíkszentdomokosi erdészek — a közbirtokosság elnökének tudtával — azon a címen, hogy tűzifa-járandóságuk van — lopják az erdőt. A domokosiak elkezeredetten panaszolják: éppen azok teszik tönkre az erdőt, akik meg kellene hogy őrizzék.

1939-ben a csíkszentmiklósi közbirtokosság vezetőségét „törvénytelenességgel, csalással, az alapok rossz kezelésével és okmányhamisítással” vádolják, állítván, hogy a többmilliósvagyont anyagi és erkölcsi fedezet nélküli személyek kezelik, a közvagyon tönkremegy, miközben a vezetőség tagjai földesurakká válnak. A kivizsgáló szakvéleményezők is azt jelentik, hogy a birtokosság könyvelősége minden törvényesség tiszteletben tartását mellőzve vezet ellenőrizhetetlen nyilvántartásait. Csíkszenttamás a közbirtokosság erdőgazdája terrorizálja a vezetőséget, felelősségrevonás esetén veréssel, tűzkárok előidézésével fenyegeti őket. Az erőszak hatására a közbirtokosság elnöke lemond, az erdőgazda pedig továbbra is kitöltetlenül adja át a bárcaatönböket a gyárosoknak, hogy majd ezek segítségével igazolhassák az erdőlopásokat.

1940-ben a gyergyóalfalusi közbirtokosság vezetőségére nehezteltek; azon a címen, hogy az állami és kulturális intézményeknek nyújt segítséget, valósággal elpazarolta a közvagyonot. Nem az arra rászoruló egyes személyek megsegítéséről van szó — olvashatjuk a megyei ügyészség irataiban —, hanem az állománnyal folytatott rablógazdálkodásról. Ugyancsak ebben az évben a kásonimpéri tagság nehézzé helyzetben volt, majdnem teljesen tönkrement. Még az 1929—1930-ban eladott erdők után járó részesedéseiket sem kapták meg, mert az igazgatóság az Impér gyárral bűnrészességben találtatott.

Érthető ezek után, hogy a harmincas években a Székelyföld gazdasági életének létkérdése a közbirtokosságok jobb gazdaságvitele és egyáltalán fenntartása. Megoldása égető, mert az említett visszaéléseken kívül más nehézségek is akadályozták azt, hogy a közbirtokosságok betölthessék eredeti hivatásukat a gazdasági, társadalmi és művelődési életben. Csík megye több közbirtokossága — Csekefalva, Szentmárton, Tusnád, Lázárfalva, Kozmás, Verebes, Szentsimon, Kászonaltíz, Kászonfeltíz, Kászonújfalú, Bánkfalva, Szentgyörgy, Dánfalva, Jenőfalva, Madéfalva, Karcfalva, Csomafalva közbirtokosságai a királyi helytartóhoz intézett feliratban sorolják fel a közbirtokosság ügykezelésének akadályaira vonatkozó panaszokat.

A sérelmek legnagyobb része már az évi vágterek engedélyezésével kezdődik. A közbirtokosságok érdeinek kitermelése kétféle módon történt: vagy úgy, hogy a vágterület fatömegét egy tételben adja el a birtokosság mint lábon álló fát nyilvános árverésen, vagy pedig kiosztja — az erdőben — a birtokosság tagjai között, arányjog alapján. Természetesen csak az üzemterv szerint esedékes vágterület termelhető ki. Rendkívüli terület kivágását csak kivételes esetben engedélyezhették. Minden mozzanatnál jelen van az erdőhivatal: elkészíti a hivatalos becslést, megszervezi az árverést, ha szabadon adják el az erdőt, jelen van a szerződés megkötésénél.

Az erdők túlnyomó részét egytömbű eladás útján értékesítik, s nem osztják ki a tagságnak, hogy a maguk módján termeljék ki. Ez azzal magyarázható, hogy a vágterek többnyire távol, soknapi járásra esnek. Az egy tömegben eladott erdőknél az erdészeti becslés alapján állapítják meg az árakat is. Ám ez a becslés csak megközelítő; megtörtént, hogy a vásárló cég többet kapott, mint amennyit megfizetett. Ezzel az eljárással sok ezer köbméter fát veszíthettek el a közbirtokosságok. A tagok helyzetét súlyosbította az is, hogy a hatóságok óvakodtak engedélyt adni a vágterek kiosztására a tagok között arra, hogy a fát mindenki maga termelje ki és értékesítse. Pedig a birtokossági tag ebben az időben legfeljebb a kiosztott fából juthatott valamelyes jövedelemhez. Az egy tömegben eladott fa értékét különböző illetékekre, adósságok törlesztésére, pereskedésre fordítják, és ritkán történik meg, hogy a jövedelemből a tagok is kapjanak a vágással és fuvarozással járó, amúgy is a cégek fizette munkalehetőségen kívül.

Az erdészeti szervek a közbirtokosságok és az állam közötti jogi szerződéseket mellőzve, különböző illetményeket írtak elő, hogy személyzetük lakást, tűzifát kapjon, és háztáji gazdaságot létesítsen. 1938-ban a csíkszentgyörgyi közbirtokosságot 31 500, a tusnádít 30 200, a kászonaltízit 30 800, a kászonfeltízit 22 500, a kozmásit 18 300, a szentmártonit 28 300 lej fizetésére kötelezték. Mégisincs megoldva az erdőőrzés, a falopások fokozódnak olyannyira, hogy a közbirtokosságok maguk kénytelenek külön erdőőri személyzetet tartani.

A királyi helytartóhoz intézett memorandum azt is sérelmezi, hogy a hatóság nem a tényleges jövedelem alapján állapítja meg az adókat: „Arra nem is gondolunk, hogy az egyenes adók törvénye alapján a birtokosok házi szükségletére kiosztott famennyiség teljes adómentességet élvezzen, vagy arra, hogy [...] rendes üzemterv szerint kezelt erdőknél az állami adó a felére szállíttassék le. Meg volnánk elégedve azzal, hogy ha az adóhivatalok a szabályszerűen megkötött, felettes hatóságok által jóváhagyott és [...] illetékezett erdőeladási szerződéseket figyelembe vennék, és ezek alapján vetnék ki az adót.“ Azonban nem így járnak el. A más vidéken fekvő, jobb értékesítési viszonyokkal bíró erdők eladásánál hallott árakat veszik alapul, s a tényleges érték 2-3-szorosa után vetik ki az adókat. Így fordult elő, hogy a szomszédos közbirtokosságok egyazon időben eladott és egymás mellett fekvő erdőkből kikerült fatömegei nagy eltérést mutató értékelésben részesültek. Előfordult, hogy a vasúttól távol fekvő erdőket magasabbra értékelték, s nagyobb adóval sújtották, mint az állomások közelében levő erdők fatömegét.

Az illetékesek nem várnak az erdőkitermelés után járó adók kifizetésével. Felhajtásukat már akkor megkezdik, amikor a szerződést megkötötték, és a kitermelést meg sem kezdték. Ez ellen fellebbezni sem lehet, mert ehhez bírói lététbe kellene helyezni az egész adót, s ha ezt a terhet meg is bírná a birtokosság, a fellebbezés kivizsgálását hónapokig halasztgatják, ami a fa értékének, kitermelési

viszonyainak, értékesítési lehetőségeinek a megváltozásához vezetne. Az erdő értékesítését gátolja az, hogy a hivatal nem akkor adja ki a kiosztásra kerülő vágterületet, amikor a fakitermelésnek az ideje van, tehát télen, hanem nyár közepén, szénakaszálás, aratás idején. Még nagyobb baj, hogy néhány évben a közbirtokosságok hozzá sem jutottak a vágterületekhez. Csekefalva, Tusnád, Verebes, Jenőfalva 2-3, sőt több évi vágterülete kiadatlan maradt, mert az állam iránti kötelezettségeiknek nem tudtak eleget tenni. Ennek következtében viszont elburjánzottak az erdőlopások, mert a közbirtokossági tagok másképpen nem tudták szűnjeteiket fedezni.

„Egyes erdőgondnokságok [...] az erdőben való legeltetést betiltották, a [...] csordákat a legelőről behajtották — írják 17 közbirtokosság képviselői. — Ez a rendelkezés az őszi vadászati szezonnal van összefüggésben, s nyilván azt a célt szolgálta, hogy a legelő állatok ne zavarják a szarvasvadászatot nemes sportját. Bármilyen nemes sport is a vadászat, úgy hisszük, hogy a legeltetés zavartalansága sokkal nagyobb közgazdasági fontosságú érdek, mint a vadászat, s ezért úgy véljük, joggal tiltakozhatunk a legeltetés megzavarása ellen.“ Panaszuk jogos, mert az Erdőtörvény 15—17. paragrafusában szabályozza ezt a kérdést, és legeltetési tilalmat nem tartalmaz.

A közbirtokosságok súlyos százezreket fizetnek ki az erdészeti üzemtervekért anélkül, hogy sok esetben tudnák: az elkészített üzemterv jó-e, vagy újra kell majd készíttetni, ugyanis a vágterületeket az üzemterv a legtöbb esetben csak 10 évre jelölte ki, s 10 év után revideálni kellett az egészet. Ha a közbirtokosságok kielégítették az adó- és erdőhivatalok követeléseit, akkor a községek következtek a maguk igényeivel, majd pedig az ügyvédi perköltségek. Vagyis, amit az állami hatóságok meghagynak az erdők árából, elveszik a községek — panaszzal a közbirtokosok.

Mindez kiélezte az ellentéteket. A közbirtokosságok régebben szívesen adományoztak nagy összegeket iskolák, művelődési otthonok, községházak építésére; most hallani sem akarnak ilyesmiről. Az egyik községben az állami szervek felüggesztették a választott közbirtokossági vezetőséget, mert nem akart egy nagyobb összeget megszavaztatni az építendő iskola céljára. Egy másik közbirtokosság 600 000 lejért adott el vágterületet, amelyből kb. 300 000 lejt községébe építésére kellett fordítania. A bevétel megmaradt részén az adó- és erdőhivatal osztozkodott.

Visszaélések lehet tapasztalni a költségvetések terén is. Olyan tételek szerepelnek benne, amelyek a tagság alapvető érdekeit sértik, a közt károsítják, és áthágják a törvényeket. Különböző címek ürügyén arra nem jogosult személyeknek, intézményeknek juttatni jövedelmükből a tagság illetményei terhére. A madarasi közbirtokosság 1938. évi költségvetésében például a következő tételek szerepeltek: segély a politikai község részére 400 000 lej, községi népfürdő létesítésére 140 000 lej, villanytelep építésére 200 000 lej, csendőrségi laktanya építésére 60 000 lej, a községi jegyző átköltöztetésére 30 000 lej, vagyis mind olyan kiadások, amelyeket az államnak és a községnek, nem pedig a közbirtokosságnak — saját magát megszűkítve — kellett volna kifizetnie.

A közbirtokosságok ügyeinek orvoslása annál is inkább sürgető volna, mert a megyében „...most vágják az utolsó jelentékenyebb, eladható fatömegeket; 1-2 év múlva lekerül az utolsó számottevő fenyőerdő is a havasokról, a fűrészüzemeket leszerelik, a fakereskedők elmennek, mi pedig maradunk kopár hegyoldalainkkal, rossz legelőinken még rosszabb marháinkkal és a közbirtokosságokra kivetett hallatlanul magas adók terhével és egyéb köztartozásokkal“ — írja egy korabeli tanulmány. Márpedig ez a helyzet nehéz társadalmi állapotokat idéz elő. 1937-ben Csik megye területe 4493 km², népessége 146 584 fő, tehát egy km²-re kb. 33,4 ember jut, amely mind az erdélyi átlag (54), mind az országos átlag (61) alatt áll. Nem beszélhetünk tehát abszolút túlnépesedésről, de a gazdálkodás akkori színvonala mellett figyelembe véve a mostoha földrajzi-éghajlati, valamint a talajviszonyokat is, a nagyon kevés szántóföldet, az iparosítás elégtelen voltát, ennél sűrűbb népesség nem lehetett. Csik megye nagy részét ugyanis az erdő alkotja. Területének művelési áganként való megoszlása a következő: szántó 68 412 ha — 13,8%; rét és kaszáló 108 289 ha — 21,7%; legelő 85 331 ha — 17%; erdő 162 280 ha — 32,5%; terméketlen terület 74 671 ha — 15,9%. A 68 412 ha megművelt terület 24,2%-a ugar. A maradék területen inkább burgonyát, árpát, zabot, takarmányféléket, kevés rozst és ipari növényt termesztettek. A terméseredmények nem nagyok. A terület felaprózódott. A 10 holdon aluli birtokosoknál az egy birtokosra jutó föld mindössze 2,53 hold, s ezek a birtokosok alkotják a lakosság döntő többségét.

A jövedelmet az állattenyésztés, az erdőlés, az ezzel járó fuvarozás, a feldolgozás és — amiről e korszakban alig beszélhetünk — az ipar jelentette volna.

Am az állattenyésztés nincs a kor színvonalán. Maradt volna az erdő, amelynek nagy része a közbirtokosság tulajdona volt. Csík megye 54 közbirtokossága 32 104 tagjával, 104 000 hektár legelő- és erdőterületével még mindig az adott viszonyok között a leglényegesebb gazdasági tényező, különösen ha figyelembe vesszük, hogy a megye családfőinek több mint fele olyan dolgozó földműves, akinek tulajdon birtoka nem érte el az öt holdat, és ezért jövedelmi forrásának, létalapjának jelentősebb hányadát a közös vagyon jövedelméből való részesedés alkotta volna, ha a közbirtokossági szervezetet nem ásták volna alá a tőkés gazdasági viszonyok s az ebből adódó — a falu módosabb és szegényebb rétegei, valamint a közbirtokosság mint gazdasági-szervezési forma és az állam közötti — ellentmondások.

Ilyen körülmények között a megélhetési lehetőség nélkül maradtak elvándoroltak más munkalehetőséget kerestek. Az alsíki járás népessége az egymást követő népszámlálások alkalmával csökkenő irányzatot mutat: 1869-ben 25 233, 1880-ban 24 936, 1890-ben 24 366, 1900-ban 25 396, 1910-ben 21 849, 1930-ban 21 663 fő. Kászony völgyéből hetente kétszer indul a társasgépkocsi, hogy Bukarestbe, Ploiești-be, Galacha munkaerőt szállítson, a lakosság egyharmada csak látogatóba jár haza. A többi községben is ez a helyzet. „Proletár falu — írja Szentdomokosról Bözödi György. — A családok felének a házon kívül alig van valamije, ezek számára a famunka, a fuvarozás, a kő, mész feldolgozása jelenti a jövedelmet, csak-hogy munkásra idehaza kevés szükség van... Túlnyomó részük ma is fatelepeken dolgozik, messze vidékekre elmennek munkáért. Rengeteg leánycseléd özönlík a városokba, a férfiak egy része pedig mint faragó és építő keresi kenyerét. Itthon foglalkozásnak számít a facsempészes is, ezzel aztán megölik az erdőt.” 1869 és 1934 között Szentdomokos, Szenttamás, Jenőfalva, Karcfalva és Dánfalva községből hateraz ember vándorolt el. E vidék egyik ismert gazdasági szakértője, Venczel József írja: „Népünk emberfőlélege, főképp a leszegényedett vidékekről [...] megszakíthatatlan folyamként, ezres tömegekben hagyja el otthonát, s máshol keres megélhetést. Jajgatunk, de tenni nem tettünk, és ma sem teszünk semmit.”

Vannak polgári szociológusok és közgazdászok, akik a székelyföldi problémát a közbirtokosságok átszervezésével, megreformálásával vélték megoldani. Ez azonban nem volt célravezető. A közbirtokosságok már nem tudták — részben sem — hivatásukat betölteni. Ebben az időszakban a legtöbb közbirtokosság csak bukdácsol egyik napról a másikra. A közbirtokosságok 90%-ának egész működése abban merült ki, hogy részint a felhalmozódó adótartozások és büntetések rendezése céljából újabb erdőtablák kitermelését kérte, másrészt, hogy csoportosan járták a bíróságokat, törvényszékeket, ügyvédi irodákat végtelen pereskedéseikkel. Alig akadt közbirtokosság, amely ne lett volna adós, s olyan is alig, amelynek pénztárában állandóan legalább pár száz lejt lehetett volna találni. A vezetőségek lelkiismeretlen gazdálkodása is lehetetlenül tette működésüket. „Maholnap valóságos becsület-sértést fog képezni az, ha valakiről azt állítják, hogy közbirtokossági igazgatósági vagy intézőségi tag” — olvassuk a *Gyergyói Lapok*ban.

Ilyen anyagi és erkölcsi gazdálkodás mellett a közbirtokosságokat fenntartani nem lehet. Több helyen a tagság követeli is felosztását. De a dolgoknak mélyebb gyökerei vannak. A polgári közgazdászok, szociológusok nem ismerik fel, és nem is ismerhetik fel osztályhelyzetüknél fogva: itt már nemcsak arról van szó, hogy nem lehet tovább menteni a közbirtokosságokat mint olyan gazdaságszervezési formákat, amelyek már rég a múltéi, hanem arról, hogy az egész kapitalista gazdasági struktúráját kell megdönteni.

Antal Imre

FORRASOK

Állami Levéltár, Csíkszereda. A Csíki törvényszék ügyészégi iratai. — Csíki Lapok, 1935. december 15., 1936. szeptember 20. — Csíki Néplap, 1938. március 23. — A csíktusnádi néptanács levéltára. Közbirtokossági iratok. — Fodor Pál: A székely közbirtokosságok néhány időszerű kérdése. Hítel, 1938. 2. — Hamangiu: Codul General al României. București, 1908—1909, vol. V. Monitorul Oficial, Partea I. nr. 226. din 2 octombrie 1935. — Venczel József: Csík népe és népesedési viszonyai. Hítel, 1939. 3. — Öt székely község népmozgalma. Hítel, 1937. 1. — Carpatpres, Bukaresti Magyar Sajtótudósító (kézirat). 1937. január 17. — Imreh István: A székely közbirtokosságok jövője. Székelység, 1944. 2. — Bözödi György: Székely bánja. Kolozsvár, 1938. — Gyergyói Lapok, 1936. szeptember 25., október 11.